

A Study for Identification of Ethical Conduct of the Teachers Working at Public High Schools*

Nurhayat Çelebi¹ and Müge Akbağ²

^{1,2} Marmara University, Department of Educational Sciences, Turkey

ARTICLE INFO

Article History:

Received 29.08.2011
Received in revised form
14.02.2012
Accepted 22.02.2012
Available online
10.08.2012

ABSTRACT

The main purpose of the study was to identify the extents of ethical conduct of the teachers and to determine if the ethical conducts differentiate in terms of some variables using the survey method. The study was conducted on a total of 231 teachers working at public high schools in Uskudar, Istanbul. The data collection tool used in the study was developed by the researchers. "Teacher Ethical Conduct Scale" which was prepared as a 5-point Likert-type scale consisted of 26 items. As a result of the factor analysis, the scale consisted of five factors being "sense of duty, virtue, human sensitivity, professional responsibility and moral consideration". All these factors were equal to 44.99% of the total test variance value. The Cronbach Alpha internal consistency coefficient was found to be .86. Alpha coefficients of sub-dimensions changed between .44 and .81. Besides, factor loadings of sub-dimensions were between .31 and .76. Based on the results of the validity and reliability tests, it has been concluded that the psychometric characteristics of the scale were satisfactory for identification of the extents of the ethical conduct. Furthermore, the findings indicated that the ethical conducts of the teachers was not affected by the variable of the "job experience", but varied depending on the gender, age, branch and school graduated. Findings of the study revealed that teachers attach importance to conducts comprised in the sub-dimension of the "human sensitivity" factor in their profession, and that they pay attention to protection of the respectability of the profession.

© 2012 IOJES. All rights reserved

Keywords:

Ethics, values, teacher, teacher ethical conduct scale.

Extended Summary

Purpose

Ethic principles and values which are underlying under the behaviours, gained by students in education, are closely related to the ethical conducts a teacher has. The aim of ethic education is by reasoning, beyond the norms and rules of the society individual lives in, to deal with the matters on what kind of principles an ideal society can be established (Çileli, 1991). In our education system, improvement of the ethical conducts of students and bringing up future generations who have adopted the universal values is the essential goal. Though ethics and values are used in different context and considered having distinctive meanings, in general, they consist of principles which regulate human relationship, interrelation and its rules. Since it is responsibility of the schools to bring the students in ethical values, as individuals, the teachers sharing this responsibility and how they adopted aforementioned values are the subject matters of this study. This study is prepared to identify the extents of ethical conduct of the teachers who work in

* The initial form of this study was presented as an oral paper at the 19th National Educational Sciences Congress held at Cyprus International University between September 16 and 18, 2010.

¹ Corresponding author's address: Marmara University, Faculty of Atatürk Education, Department of Educational Sciences, Göztepe, Istanbul/Turkey.

Telephone: +90 216 345 90 90/262

Fax: +90 216 338 80 60

e-mail: nurcelebi@marmara.edu.tr

public high schools. The study also aimed to examine if the ethical conducts of the teachers differentiate in terms of some variables.

Method

This study was designed to identify the extents of ethical conduct of the teachers using the survey method. Total of 231 teachers working at public high schools in Uskudar, Istanbul participated as the working group in the study. The study was carried out during the 2009-2010 educational year. To identify the ethical conducts of the teachers, "Teacher Ethical Conduct Scale" developed by the researchers was used. Initially, 48 items were prepared as a 5-point Likert-type scale, but in consequence of factor analysis the number of items was reduced to 26. As a result of the factor analysis, the scale consisted of 5 factors being "sense of duty, virtue, human sensitivity, professional responsibility and moral consideration". All these factors are equal to 44.99% of the total test variance value. The Cronbach Alpha internal consistency coefficient was found to be .86 for total scale and changed between .44 and .81 for the sub-dimensions. Besides, factor loadings of sub-dimensions were between .31 and .76. Based on the results of the validity and reliability tests, it has been concluded that the psychometric characteristics of the scale are satisfactory for identification of the extents of the ethical conduct. Personal Information Form was also used to gain information such as gender, age, job experience, branch, school graduated.

Results and Discussion

Ethical conducts of teachers were identified in five dimensions in the present study. These sub-dimensions are: "sense of duty, virtue, human sensitivity, professional responsibility, moral consideration".

Among these dimensions, "human sensitivity" was the dimension teachers gave value the most. The "human sensitivity" approach is important in that it enables us to pay attention to the characteristics of our society and on the types of desired characters (Valesquez, Andre, Shanks, & Meyer, 1988). It has been seen that moral consideration was the sub-dimension the teachers gave value the least. This dimension that constitute ethical concepts such as good-bad, happiness, freedom etc. also reflects the cultural values of societies. However, rapid changes in the society show that these values gradually become weaker in teachers as well.

According to the independent variables, when ethical conducts of teachers were analyzed; a significant difference was seen in "moral consideration" sub-dimension in terms of gender. It can be stated that women mind the ethical conducts more than men do.

According to the age variable, as long as the age increased, teachers gave more importance to the behaviours in "virtue" and "professional responsibility" sub-dimensions.

According to the branch variable, a significant difference was found in only "sense of duty" and "virtue" of the ethical conducts' sub-dimensions. In both sub-dimensions, math-science teachers gave importance to the behaviours in the mentioned sub-dimension less than the other branch teachers.

It has also been concluded that the ethical conducts of teachers were not affected by the variable of the job experience.

According to graduation variable, it has been seen that a significant difference in favour of the group of teachers who did their master's degrees in only "human sensitivity" sub-dimension.

These research results point out that teachers are generally sensitive to performing ethical conducts and they think that these are a necessity of the profession. In other researches, it is seen that the findings, supporting our findings, have been reached (Celep, Doyuran, Sarıdede ve Değirmenci, 2004; Yayla, 2005; Yılmaz, 2005; Pelit ve Güçer, 2006; Şahan, 2007; Sakin, 2007; Uğurlu, 2008; Yaman, Mermer ve Mutlugil, 2009; Aslan, Çelebi, Akdağ, Yüksel, Canel, İmamoglu ve Dünder, 2009; Toprakçı, Bozpolat ve Buldur, 2010; Kayıkçı ve Uygur, 2010).

Conclusion

Consequently, it can be said that teachers are sensible towards professional ethics and the associated principles and conducts. Creation of the working environment that would entrench ethical consciousness in teachers is important in terms of enabling them to develop loyalty and sensibility towards the profession in professional terms. The following recommendations also can be given in the light of the research findings:

- Ethic consciousness can be gained to all teachers by giving in-service training.
- Experienced teachers can mentor inexperienced teachers about this subject. The activities which will increase the value of the profession in the society can be performed.
- This study should be replicated in large sample groups in order to generalize the findings. Besides, this issue is needed to study in qualitative research design using focused-group interviewing method.

Genel Liselerde Çalışan Öğretmenlerin Etik Davranışlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma*

Nurhayat Çelebi¹ ve Müge Akbağ²

^{1,2}Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Türkiye.

MAKALE BİLGİ

Makale Tarihi:

Alındı 29.08.2011

Düzeltilmiş hali alındı

14.02.2012

Kabul edildi 22.02.2012

Çevrimiçi yayınlandı

10.08.2012

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerde etik davranışların belirlenmesi ve bu davranışların bazı değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmektir. Araştırma, tarama modelinde İstanbul-Üsküdar bölgesindeki genel liselerde çalışan 231 öğretmen üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada, öğretmenlerin etik davranış boyutlarını belirlemek için kullanılan "Öğretmen Etik Davranış Ölçeği" araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, 5'li Likert biçiminde olup 26 maddeden oluşmaktadır. Faktör analizi sonuçlarına göre ölçeğin; "görev bilinci, erdemlilik, insani duyarlılık, mesleki yükümlülük ve ahlaki düşünce" olmak üzere beş faktörlü bir yapıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Tüm faktörler, toplam test varyans değerinin %44.99'unu açıklamıştır. Güvenirlilik analizlerinde hesaplanan Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .86'dır. Alt ölçeklerin Alpha değerleri .44 ile .81 arasında değişmiştir. Alt ölçeklerin faktör yükleri ise .31 ile .76 arasındadır. Yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen sonuçlara göre, ölçeğin psikometrik özelliklerinin etik davranış boyutlarının belirlenmesi bakımından tatmin edici bir düzeyde olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca, öğretmenlerin etik davranışlarının mesleki deneyim değişkeninden etkilenmediği, cinsiyet, yaş, branş ve mezuniyet durumuna göre faktör alt boyutları arasında anlamlı farklılaşmalar olduğu görülmüştür. Araştırma bulgularına göre, öğretmenlerin mesleklerini yaparken "insani duyarlılık" alt boyutundaki davranışlara diğer alt boyutlara göre daha çok önem verdikleri saptanmıştır.

© 2012 IOJES. Tüm hakları saklıdır

Anahtar Kelimeler:

Etik, değerler, öğretmen, öğretmen etik davranış ölçeği.

Giriş

Geride bırakmış olduğumuz 20. yüzyıla bakacak olursak, bu çağın son çeyreğinde bilim ve teknoloji alanında çok hızlı gelişmelerin yaşandığını gözlemlemekteyiz. Buna paralel olarak, içinde yaşamaya başladığımız 21. yüzyılda da toplumların bir "bilgi toplumu"na dönüşümlerine tanıklık etmekteyiz. Toplumlardaki değişimler, o toplumdaki tüm yapıları ve oluşumları da etkilemektedir. Bu bakımdan, bilgi çağında yaşanan tüm değişimler, sosyal alanda da birçok değişime sebep olmuştur. Sosyal alanda değişim gösteren olgulardan bazıları da "etik değerler ve erdemli olma" gibi olgulardır.

Etik, insanların kurduğu bireysel ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan değerleri, normları, kuralları, doğru-yanlış ya da iyi kötü gibi kavramları ahlaksal açıdan araştıran bir felsefe disiplini. Basit bir anlatımla etik; doğru ve yanlış ölçütleri ortaya koyan, iyi bir yaşamı amaçlayan ahlaki kurallar bilimidir. Etik sözcüğü Yunanca'da "karakter, prensip, insan davranışı" anlamına gelen "ethos" sözcüğünden türetilmiştir. Ethos' tan türetilen "ethics" kavramı da ideal ve soyut olana işaret ederek "ahlak kurallarının ve değerlerinin incelenmesi" sonucu ortaya çıkmaktadır (Akarsu, 1979). Bu anlamda etik, toplumda yaygın olan ahlak kurallarından daha özel ve felsefidir. Bir başka anlatımla etik kavramı, en üstün ve kutsal değerler olan ahlak, hukuk ve dini değerleri temel alan belirleyici bir olgudur.

Ahlak ve etik kavramları birbiriyle karşılaştırılırsa; ahlak kavramı tarihsel, olgusal olarak yaşanan bir olgu olmasına karşılık, etik; bu olguya yönelen felsefe disiplini. Bu nedenle günlük dilde alışkanlık

* Bu çalışmanın ilk hali, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi'nde 16-18 Eylül 2010 tarihleri arasında gerçekleştirilen 19. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı'nda sözel bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Sorumlu yazarın adresi: Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Göztepe, İstanbul/Türkiye.

Telefon:+90 216 345 90 90 /262

Faks:+90 216338 80 60

e-posta: nurcelebi@marmara.edu.tr

olarak bir ahlaksal problemden söz edildiğinde, aslında bu bir “etik problem” olarak anlaşılmalıdır (Delius, 1997; Aydın, 2001; Gülenç, 2006). Kişisel ahlak, zorunluluk ve ahlaki görev duyguları ile çok yakından bağlantılıdır. Fakat görev ve sorumluluk ayrıca etik içinde de yer alır. Ahlaki kuralların zorla uygulanmasıyla ilgili yasalar olmaz (Charlesworth, 1993).

Kişilerin ahlak anlayışı ve kuralları kültür, etnik yapı, töre ve zaman gibi pek çok değerlere bağlı olduğundan farklılaşmaktadır. Bir başka deyişle; modern toplumlarda eğitim çoğulcu değerleri öne çıkarırken, toplumun kabul ettiği değerleri bireyin tercihlerine bırakmaktadır. Bu da kişiler arasında değer çatışmalarına neden olmaktadır. Örneğin; adalet kavramı gibi kavramların kültürel gelenekleri aştığı, fakat kavramsallaştırmaların kültürden kültüre, hatta aynı kültürlerin alt kültürlerinde bile değişiklik gösterilebildiği görülmektedir (Çevikbaş, 2006; Tansal, 2002; Aydın, 2001; Haydon, 1997). Kohlberg (1984) ve Piaget (1965), adalet ve benzeri etik kavramların evrensel olduğuna ilişkin deneysel kanıtlar aramaya girişmişlerdir. Ahlaki yargı, neyin doğru ve ahlaki olduğu hakkındaki sezileri içermektedir. Özellikle mesleki değerlerin kişisel değerlerden önce gelmesini gerektirir. Buna göre ahlakın evrenselliğinden, insanların eylemlerini haklı-haksız eylemler olarak ayırmanın toplumsal ihtiyaç olduğundan söz edilmektedir (Goodlad, 1992 ve Koveski, 1978: Akt. Haynes, 1998). Bireylerin etik davranışlarının temelindeki değerler; ailelerden, öğretmenlerden, kardeşlerden ve içinde yaşanılan toplumdan öğrenilir (Carrel, Jennings ve Hearvin, 1997). Birey, bir değer sistemi geliştirirken hem dış çevrenin, hem de içsel ve bilişsel yapısının etkisi altındadır. Bu değer sistemi, bireyin ait olduğu kültür ve alt kültürlerce etkilenir. Etik davranış, toplumun sosyal normlarına dayanır. Bu sosyal normlar da bireyin kendi etik yönetim kodunu oluşturmaya katkıda bulunur (Luthans, Thompson ve Hodgetts, 1987). Etik değerlere verilen önem ve uyum toplumsal düzenin, huzurun ve güvenin sağlanmasına yardımcı faktörlerdir (Aras, 2001).

Mesleki anlamda etik denildiğinde; yazılı normlar bütünü, bir grup insanın belirli amaçlarla oluşturduğu araştırma alanları anlaşılmalıdır. Yani hem yazılı normlar bütünü, hem de onun üzerinde çalışan kişilerin çalışma alanlarını anlatmak için kullanılmaktadır (Kuçuradi, 2000).

Öğretmenlerin meslek etiği, öğretmenlik mesleğinin yapısından, öğretmenlerin birbiriyle ve öğrencileriyle etkileşiminden, okulun eğitim atmosferinden, modern toplumun gelişmesinden ve istemlerinden etkilenir. Çok sayıda kuram ve öğretmen eğitimcisi, sınıfların tarafsız ortamlar olmayacağını, öğretmen-öğrenci ilişkisinin ahlaki bir ilişki olduğu fikrini kabul etmektedir (Joseph ve Efran, 1993: Akt. Gözütok, 1999: 87). Starratt (2004), etiğin ahlaki yaşamı karakterize eden prensipler, inançlar, varsayımlar ve değerler olduğunu belirtmektedir. Öğretmenler, öğrencilerle etkileşimlerinde bireylerin etik sisteminde kabullenilmiş olan değer ve inançlara bağlı olarak davranmalıdır. Dolayısıyla etiği öğretecek ve liderlik yapacak kişiler olarak öğretmenler, bu değerlere sahip olmalıdır.

Eğitim, değerli olduğu kabul edilen birtakım değerleri bireye kazandırarak, onu olgunlaştırmayı, mükemmelliğe yaklaştırmayı amaçlayan bir etkinlik olarak kabul edilmektedir (Yayla, 2005). Etik eğitiminin amacı, bireyin içinde yaşadığı toplumun norm ve kurallarının ötesinde, akıl yürüterek ideal bir toplumun hangi tür ilkeler üstüne kurulabileceği sorunları ile ilgilenmektir (Çileli, 1991). Etik eğitimi, iki düzeyde ele alınmaktadır. Bunlardan biri; bir mesleğin bilgi ve becerilerinin yanında öğrencilere o mesleğin etik değerlerinin de kazandırıldığı hizmet öncesi eğitim programları ile diğeri ise, bireylerin çalıştıkları iş yaşamında icra ettikleri mesleğin etik değerlerinin kazandırıldığı hizmet içi eğitim programları ile yapılmaktadır (Aydın, 2001). Bu noktadan hareketle, eğitimde öğrencilere kazandırılacak davranışların temelinde yatan etik ilke ve değerler öğretmenin sahip olduğu etik davranışlar ile yakından ilişkilidir. Yapılan araştırmalar, öğretmenlerin görev sorumlulukları ve mesleğin temel değerleri üzerinde yoğunlaşmasına rağmen, etiğin genel boyutlarının incelenmesi ile sınırlı kalmaktadır. Bu çalışmalar genelde “etik davranışların neler olduğu, mesleki normlar, eğitim ve etik kavramlarının irdelenmesi, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği ile ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin algıları, öğretmen davranışlarının kamu etiği ilkerine uygun olup olmadığı, öğrencilerin ve öğretmenlerin etik algıları, öğretmenlerin yöneticileri ve denetçileri algılayışları ve öğretmenlik etik andı” gibi konular üzerinde odaklanmıştır (Gözütok, 1999; Aydın, 2001; Yayla, 2005; Yılmaz, 2005; Celep, Doyuran, Sarıdede ve Değirmenci, 2004; Celep ve Çetin, 2005; Pelit ve Güçer, 2006; Şahan, 2007; Sakin, 2007; Uğurlu, 2008; Yaman, Mermer ve Mutlugil, 2009; Aslan, Çelebi, Akdağ, Yüksel, Canel, İmamoğlu ve Dünder, 2009; Dağlı ve Akyıldız, 2009; Toprakçı, Bozpolat ve Buldur, 2010).

Sockett (1993) ve Carr (2006) profesyonel öğretmenin ahlaki olarak öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap veren, öğrencilerle iletişimlerinde empatik yaklaşımlarda bulunan kişiler olduğunu belirtmişlerdir. Bu yaklaşımlarda bulunan öğretmenler, öğrencilerin kültürel ve sosyal farklılıklardan kaynaklanan öğrenmelerindeki engelleri aşmasına yardımcı olmaktadır. Sockett (1993), ayrıca eğitimde profesyonelliğin ahlaki karakterinde beş ana erdem olduğunu ifade etmektedir. Bunlar; dürüstlük, cesaret, ilgi, adil olma (tarafsızlık) ve pratik erdem (zeka)'dır. Bazı doğu kültürlerinde öğretmenin ahlaklı olması ve profesyonel etiği koruma mesleğin doğasında olan bir görev olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, öğretmenler okulda değişken eğitim politikalarını uygulamak ve uzlaşmaz değerler karşısında çözüm üretmek zorunda kalmaktadırlar (Chen, 2005). Bu durum, öğretmenlerde olması gerekenle, uygulanmak istenen politik davranışlar arasında çelişkilerin yaşanmasına neden olmaktadır.

Eğitimin amaçlarından birisi de, toplumun değer yargılarını bir sonraki nesle aktarmaktır. Bu sebeple, hangi değerlerin veya değerler sisteminin ne şekilde aktarılacağı, eğitimcilerin bunu gerçekleştirirken nasıl davranacağı yine belli etik ilkelere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Ancak, eğitimciler bu etik ilkeleri içselleştirmek durumundadır. Okul kültürüyle bütünleşmeyen etik değerlerin yaşaması ve okulun örgütsel yaşamına zenginlik katması mümkün değildir. Değerlerden arındırılmış ve değerleri kapsamayan bir eğitim olamayacağından "neyin doğru, neyin yanlış ve neyin öğretmede öncelikli ve önemli olduğunu" vurgulamada eğitimcilere rehberlik edecek ilkelerin olması gereklidir. Günümüzde, öğretmen eğitiminde ahlaki duyarlılığın sağlanmasında profesyonel ahlaki örneklemelerin yapılması ve karakter eğitiminde çocuklar ve yetişkinler arasındaki çatışmaları çözme stratejilerinin kullanılması önem taşımaktadır (Goodlad, 1992).

Türkiye'de meslek etiği ile ilgili olarak kamu görevlilerinin etik davranışlarına ilişkin yönetmeliğin birinci maddesinde: "Kamu görevlileri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde; sürekli gelişimi, katılımcılığı, saydamlığı, tarafsızlığı, dürüstlüğü, kamu yararını gözetmeyi, hesap verebilirliği, öngörülebilirliği, hizmette yerindenliği ve beyana güveni esas alırlar" denilmektedir (Resmi Gazete, 2005). Türkiye Yükseköğretim Stratejisi Taslak Raporu'nun da (2006) sürekli değişen ve dönüşen günümüzün dünyasında "öğretimin işlevine, bilimsel araştırma ve yayınlara, kamu hizmeti üretimine, üniversite toplum ilişkilerine dair etik standartlar" belirlenmiştir. Öğretmen meslek etiği ile ilgili özel bir düzenlemenin dünyanın herhangi bir ülkesinde ve/veya eğitim kurumunda uygulanıp uygulanmadığı incelendiğinde, öğretmenlik meslek etiği ile ilgili Amerika Birleşik Devletleri'nde çeşitli öğretmen dernekleri, sendikalar, Eyalet Eğitim Birimleri tarafından hazırlanmış bir "Öğretmenlik Mesleği Temel Etik Kodları" belgesi bulunmaktadır (Toprakçı, Bozpolat ve Buldur, 2010). Bu etik ilkeler incelendiğinde genelde; "öğretmenlerin öğrencilerin öğrenmesi ve değerlendirilmesinden sorumluluğu, hesapverilebilirliği, meslektaşları ile ilişkilerindeki profesyonellik, aile ve çevre ilişkilerinde etik davranışlara duyarlılık, özel ve kamu eğitiminin güvence altına alınması gibi" konular yer almıştır (Association of American Education, 2011).

Okul, belli amaçlar doğrultusunda bireylerin sosyal, bilişsel ve duyuşsal gelişimlerini destekleyecek eğitim ve öğretim yeridir. Öğretmenler de öğrencilerde arzu edilen gelişmeyi ve onların topluma uyumlarını sağlayacak kişilerdir. Bu bakımdan öğretmenler, öğrenciler için birer rol model olmaktadır. Buradan hareketle; bu çalışmada, öğretmenlerin hangi etik davranışlara sahip olduklarının ve bu etik davranışların bazı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, bu çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- 1) Öğretmenlerin etik davranışları hangi boyutlarda toplanmaktadır?
- 2) Öğretmenlerin etik davranışları; cinsiyet, yaş, mesleki deneyim, branş ve mezuniyet durumu değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma, var olan durumu betimlemeyi amaçlayan genel tarama modelinde yürütülmüştür. Genel tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle belirlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2005; Balcı, 2008).

Çalışma Grubu

Üsküdar Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 2009-2010 verilerine göre, Üsküdar ilçesine bağlı 14 genel lise ve Anadolu lisesi bulunmaktadır. Bu liselerde toplam 774 öğretmen çalışmaktadır. Araştırmada ulaşılabilirlik ve gönüllülük durumu ölçüt alınarak, 6 genel lisede çalışan 265 öğretmen araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Ancak, veri toplama aracını eksik dolduranlar ya da hep aynı seçeneği işaretleyenler araştırma kapsamından çıkarılarak, veri analizleri 231 öğretmen üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin % 52.3'ü (121) kadın, % 47.6'sı (110) erkektir. Yaş değişkenine göre öğretmenlerin; % 43.7'si (101) 30 yaş ve altı, % 42'si (97) 31 ve 40 yaş, % 14.3'ü (33) 41 ve üzerindeki yaşlardadırlar. Mesleki deneyime göre; % 23.4' ü (54) 1-5 yıl, % 34.2'si (79) 6-10 yıl, % 29.4'ü (68) 11-20 yıl, %13'ü (30) 21 yıl ve üzerinde çalışanlardır. Öğrenim durumunda, ön lisans mezunları % 5.2 (12), lisans mezunu olanlar % 82.3 (190), tezsiz yüksek lisans mezunu olanlar da % 12.5 (29)'dir. Branş durumunda ise, % 36.3'ü (84) türkçe ve sosyal bilgiler öğretmenleri, % 29.9'u (69) matematik ve fen bilimleri öğretmenleri, % 33.8'i (78) yabancı dil, din bilgisi ve güzel sanatlar öğretmenleridir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu'ndan ve "Öğretmen Etik Davranışlar Ölçeği" nden yararlanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Öğretmenlerin cinsiyet, yaş, mesleki deneyim, mezuniyet durumu ve branş gibi kişisel bilgilerini almaya yönelik sorulardan oluşmaktadır.

Öğretmen Etik Davranışlar Ölçeği: Veri toplama aracının geliştirilme sürecinde "Öğretmen ve Yöneticilerde Etik" konusunda yapılan bir proje çalışmasında (Aslan, Çelebi, Akdağ, Yüksel, Canel, İmamoğlu ve Dünder, 2009) öne çıkan etik ile ilgili kavramlar dikkate alınmış, ayrıca konu ile ilgili literatür taraması da yapılmıştır. Ölçme aracının ilk formu, 5'li Likert tipinde hazırlanmış 48 maddeden oluşmuştur. Bu 5'li dereceleme; "(1)Hiç katılmıyorum, (2) Pek katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum, (5) Tamamen katılıyorum" şeklindedir. Geliştirilen ölçek maddeleri kapsam geçerliliği için alanında uzmanlaşmış 5 öğretim üyesine gösterilerek gelen öneriler doğrultusunda tekrar gözden geçirilmiştir. Ölçme aracının anlaşılabilirliğini belirlemek için 50 kişilik bir öğretmen grubuna pilot uygulama yapılmış ve gelen eleştiriler doğrultusunda ölçeğin son şekli oluşturulmuştur.

Pilot uygulama sonrası ilk aşamada ölçeği oluşturacak maddelerin belirlenmesi amacıyla madde toplam analizleri yapılmış ve genel kabul görmüş olan .20 değerinin altındaki (1, 2, 3, 6, 7, 13, 14, 17, 19, 21, 22, 24, 27, 28, 32, 37, 39, 40, 41, 43, 44, 45 no. lu) toplam 22 madde ölçekten çıkarılmıştır. Kalan 26 maddeden oluşan ölçeğin yapısını belirlemek amacıyla alınan örneklemin faktör analizi yapmaya uygun olup olmadığı Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ile sınanmış ve KMO .81 olarak bulunmuştur. Bartlett testi $X^2: 1671.94$ (sd: 378, $p<.01$) olarak hesaplanmıştır. KMO'nun .60'ın üzerinde olması ve Bartlett testinin anlamlı çıkması (Büyüköztürk, 2007) verilerin faktör analizi için uygun olduğuna ilişkin ipuçları vermektedir. Faktör analizi, birbiriyle ilişkili p tane değişkeni bir araya getirerek az sayıda ilişkisiz ve kavramsal olarak anlamlı yeni değişkenler bulmayı, keşfetmeyi amaçlayan çok değişkenli bir istatistiktir (Büyüköztürk, 2007; Tavşancıl ve Keser, 2001). Literatürde faktör örüntüsünün oluşturulmasında 0.30 ile 0.40 arasında değişen faktör yüklerinin alt kesme noktası olarak alınabileceği belirtildiği için Temel Bileşenler Analizi ve Varimax Rotasyon faktör yükleri 0.30'a eşit ya da büyük olan maddeler ölçeğe alınmıştır ve böylece faktörler 5 boyutta toplanmıştır. İstatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyleri .05 olarak kabul edilmiştir. İstatistiksel analiz sonuçlarında oluşturulan faktörler, maddelerin bir araya gelme durumuna göre; "görev bilinci, erdemlilik, insani duyarlılık, mesleki yükümlülük ve ahlaki düşünce" olarak isimlendirilmiştir. Faktörlerin isimlendirilmesinde daha önce öğretmen ve yöneticiler üzerinde gerçekleştirilen nitel bir araştırmadaki içerik analizi sonuçlarından elde edilen (Aslan ve diğerleri, 2009) boyutlar temel alınmıştır.

Bu araştırmada belirlenen alt boyutlar, literatür taraması ve uzman görüşleri doğrultusunda yeniden yapılandırılmıştır. Alt boyutlara ilişkin kavramlar;

1. "Görev Bilinci" alt boyutunda; profesyonellik, işe güven, ödev, sorumluluk, yararcılık, disiplin, buyurma gücü,
2. "Erdemlilik" alt boyutunda; dürüstlük, iyilikçilik, eşitlik, adalet, vicdan, alçak gönüllülük, acıma, kişinin tinsel ve ruhsal yetkinliği,
3. "İnsani Duyarlılık" alt boyutunda; sevgi, saygı, uyumluluk, fedakârlık (özgecilik), sadakat, yardımseverlik, işbirliği,
4. "Mesleki Yükümlülük" alt boyutunda; toplumsal ahlak, kurallara saygı, devamlılık.
5. "Ahlaki Düşünce" alt boyutunda; ahlaksal yargılamada başarıyı değil, düşünceyi esas alma, iyi-kötü, mutluluk, özgürlük (Aslan ve diğerleri, 2009; Bolay,1997; Akarsu, 1979; Cevizci, 2010) olarak ifade edilmiştir.

Tablo 1. Öğretmen etik davranış boyutlarına göre eigen value, açıklanan varyans ve kümülatif varyans değerleri

No	Faktörler	Eigen Value	Açıklanan Varyans %	Kümülatif Varyans %
1	Görev Bilinci	3.66	13.08	13.08
2	Erdemlilik	2.75	9.81	22.89
3	İnsani Duyarlılık	2.64	9.42	32.31
4	Mesleki Yükümlülük	1.99	7.11	39.42
5	Ahlaki Düşünce	1.56	5.57	44.99

Tablo 1'e göre beş faktörün (görev bilinci, erdemlilik, insani duyarlık, mesleki yükümlülük ve ahlaki düşünce) kümülatif varyans değeri %44.99'dur. Bu değer, ölçek maddelerinin genel durumu açıklayıcı olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Ölçek maddelerinin faktörlere göre dağılımı ve faktör yükleri

Faktör 1		Faktör 2		Faktör 3		Faktör 4		Faktör 5	
Görev Bilinci		Erdemlilik		İnsani Duyarlılık		Mesleki Yükümlülük		Ahlaki Düşünce	
Madde No	Faktör Yüğü	Madde No	Faktör Yüğü	Madde No	Faktör Yüğü	Madde No	Faktör Yüğü	Madde No	Faktör Yüğü
8	.74	4	.54	31	.59	25	.49	19	.42
9	.76	5	.56	32	.64	26	.52	30	.31
10	.55	15	.69	34	.53	29	.51	38	.50
11	.61	16	.66	35	.69	39	.48	46	.46
12	.59	23	.43	36	.71				
18	.49								
47	.56								
48	.40								
Cronbach α = .81		Cronbach α = .64		Cronbach α = .67		Cronbach α = .58		Cronbach α = .44	

Tablo 2’de açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre elde edilen faktör yükleri görülmektedir. Maddelerin faktörlerdeki yük dağılımı .31 ve .76 arasında değişmiştir. Maddelerin faktör yüklerine göre dağılımı belirlendikten sonra birinci faktör “görev bilinci”, ikinci faktör “erdemlilik”, üçüncü faktör “insani duyarlılık”, dördüncü faktör “mesleki yükümlülük” ve beşinci faktör “ahlaki düşünce” olarak adlandırılmıştır. Ölçek son haliyle 26 maddeden oluşmuş olup, ölçekten alınabilecek en düşük puan 26, en yüksek puan 130’dur.

Ölçeğin iç tutarlılık katsayılarına bakıldığında; toplam ölçek Cronbach α değeri .86 olarak hesaplanmıştır. Faktörlerin Cronbach α değerleri; 1. faktör “görev bilinci” için .81, ikinci faktör “erdemlilik” için .64, üçüncü faktör “insani duyarlılık” için .67, dördüncü faktör “mesleki yükümlülük” için .58, beşinci faktör “ahlaki düşünce” için .44 olarak bulunmuştur. Ayrıca, ölçeğin iki-yarı test güvenilirliği için elde edilen iç tutarlılık katsayıları Guttman testi için .74, Spearman Brown Testi için .70’tir. Bu değerler, ölçeğin iç tutarlılığının tatmin edici düzeyde olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Faktörler arasındaki ilişkiler

Faktörler	1	2	3	4	5
1. Görev Bilinci	1.00				
2. Erdemlilik	.43**	1.00			
3. İnsani Duyarlılık	.37**	.27**	1.00		
4. Mesleki Yükümlülük	.35**	.35**	.38**	1.00	
5. Ahlaki Düşünce	.34**	.23**	.19**	.21**	1.00

N: 231, **p<.01

Tablo 3’e göre; faktörler arasında orta düzeyde ve anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Elde edilen bu bulgular, faktörlerin birbirinden ayrıştığına ilişkin ipuçları vermektedir. Tablo incelendiğinde, en yüksek ilişki “erdemlilik ile görev bilinci” alt boyutları arasında görülmektedir.

Sonuç olarak, elde edilen bulgular bu araştırma için geliştirilen “Öğretmen Etik Davranışlar Ölçeği”nin geçerli ve güvenilir olduğuna ilişkin yeterli kanıtları sunmaktadır.

Bulgular

Araştırmanın birinci amacı; öğretmenlerin etik davranışlarının hangi alt boyutlar altında nasıl bir dağılım gösterdiğinin belirlenmesidir. Bu amaçla, yapılan betimleyici istatistik sonuçları Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Etik davranış alt boyutlarına ilişkin ortalama (\bar{x}) ve standart sapma (ss) değerleri

Madde	1. Görev Bilinci	\bar{x}	ss
8	Öğrencileri tanımaya çalışırım.	4.51	.79
9	Öğrencilerin sorunlarına zaman ayırım	4.26	.85
10	Öğrencilerin haklarını kullanma özgürlüklerini engellemem.	4.38	.68
11	Öğrencilerle ilişkilerimde güvenli bir ortam yaratmaya çaba gösteririm.	4.37	.77
12	Her öğrencinin değerli olduğuna inanırım.	4.54	.76
18	Başarılı olan öğrencileri ödüllendiririm.	4.54	.63
47	Öğrencilere kendilerini geliştirecek ödev ve projeler veririm.	4.32	.69
48	Mesleğimle ilgili yenilik ve gelişmeleri takip ederim.	4.53	.70
Toplam		4.43	.50

Tablo 4. Etik davranış alt boyutlarına ilişkin ortalama (\bar{x}) ve standart sapma (ss) değerleri (devamı)

Madde	2. Erdemlilik		
4	Başkalarını dinlerken kendimi onların yerine koymaya çalışırım.	4.32	.77
5	Başkalarına ön yargılı yaklaşmam.	4.12	.90
15	İnsan ilişkilerinde yapıcıyım.	4.41	.69
16	Bencil davranmam.	4.29	.85
23	Kişilere dinsel, siyasal, ırksal ve politik nedenlerle ayrıcalıklı davranmam.	4.71	.62
Toplam		4.37	.50
Madde	3. İnsani Duyarlılık	\bar{x}	ss
31	Okulun kaynaklarını kendi çıkarım için kullanmam.	4.74	.82
32	Kişisel işlerimi iş yerimde yapmam.	4.58	.39
34	Verdiğim sözde dururum.	4.71	.52
35	Öğrencilere inançlarından dolayı baskı yapmam.	4.87	.41
36	Kişisel düşünce ve fikirlere saygı duyarım.	4.86	.43
Toplam		4.75	.40
Madde	4. Mesleki Yükümlülük	\bar{x}	ss
25	Mesleki ilke kurallara bağlı hareket ederim.	4.43	.59
26	Mesleğimi insanlara hizmet etmenin bir gereği olarak görürüm.	4.57	.56
29	Mesleğimin gerektirdiği davranışlara sahibim.	4.43	.78
39	Görevimi yaparken herşeyin yönetmeliklere uygun olmasına özen gösteririm.	4.58	.86
Toplam		4.39	.47
Madde	5. Ahlaki Düşünce	\bar{x}	ss
19	Haksızlığın düzeltilmesi için öğrencilerimin çaba göstermelerini isterim.	2.88	1.15
30	Öğrencilerimi sorumluluk almaya teşvik ederim.	4.58	.56
38	Öğrencilerime dayak vb. gibi bedensel tacizde bulunmam.	4.58	.78
46	Öğrencilerin kendi kararlarını kendilerinin vermesini isterim.	4.26	.84
Toplam		4.08	.49

N= 231

Tablo 4'e bakıldığında; alt ölçekler bazında en yüksek ortalamaya göreceli olarak "insani duyarlılık" ($\bar{x} = 4.75$) boyutunun sahip olduğu görülmektedir. Bu alt boyutta "öğrencilere inançlarından dolayı baskı yapmam" ($\bar{x} = 4.87$) ve "kişisel düşünce ve fikirlere saygı duyarım" ($\bar{x} = 4.86$) ifadeleri öğretmenlerin en fazla katılım gösterdikleri maddelerdir. Göreceli olarak, en düşük ortalamaya sahip alt boyut ise "ahlaki düşünce" ($\bar{x} = 4.08$) alt boyutudur. Bu boyutta öğretmenler "haksızlığın düzeltilmesi için öğrencilerimin çaba göstermelerini isterim." ifadesine en düşük puanı vermişlerdir ($\bar{x} = 2.88$). Başka bir deyişle; öğretmenlerin çaba göstermenin birlikte yapılması gereken bir olgu olduğu görüşüne sahip oldukları söylenebilir. Diğer taraftan; ölçekten alınabilecek en yüksek puan dikkate alındığında tüm alt boyutlar açısından öğretmenlerin kendilerini etik ilkelere uygun davrandıkları yönünde değerlendirdikleri düşünülebilir.

Araştırmanın ikinci amacı, öğretmenlerin etik davranışlarının cinsiyet, yaş, branş, mesleki deneyim ve mezuniyet durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeye yöneliktir. Bu amaçla t testi, ANOVA ve farkın kaynağını tespit etmek üzere Post-Hoc Scheffe testi tekniklerinden yararlanılmıştır. Ayrıca, "normallik" varsayımının karşılanmadığı alternatif testler olarak ilişkisiz iki örneklem için Mann Whitney-U testi ve ilişkisiz k-örneklem için Kruskal Wallis H- testi yapılmıştır (Büyüköztürk, 2007).

Tablo 5. Cinsiyet değişkenine göre etik davranış alt boyutlarına ilişkin bağımsız grup t - testi sonuçları

Faktörler	Cinsiyet	N	\bar{x}	ss	t	p
Görev Bilinci	Kadın	121	4.46	.45	.81	.88
	Erkek	110	4.42	.44		
Erdemlilik	Kadın	121	4.38	.52	-.03	.33
	Erkek	110	4.37	.46		
İnsani Duyarlılık	Kadın	121	4.76	.32	-.39	.86
	Erkek	110	4.77	.37		
Mesleki Yükümlülük	Kadın	121	4.41	.38	.41	.68
	Erkek	110	4.39	.47		
Ahlaki Düşünce	Kadın	121	4.16	.48	2.79	.001
	Erkek	110	3.98	.51		

Tablo 5’ de görüldüğü gibi, cinsiyet değişkenine göre sadece “ahlaki düşünce” alt boyutunda anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($t_{(229)}=2.79$, $p<.01$). Bu alt boyutta kadınların, erkeklere göre mesleğin gereklerini yerine getirmede kendilerini daha sorumlu hissettikleri söylenebilir.

Tablo 6. Yaş değişkenine göre etik davranış alt boyutlarına ilişkin tek yönlü ANOVA sonuçları

	Yaş	N	\bar{x}	ss	F	p	Fark
Görev Bilinci	30 yaş ve altı	101	4.46	.42	1.37	.24	Fark yok
	31-40	97	4.40	.47			
	41 ve üstü	33	4.44	.59			
Erdemlilik	30 yaş ve altı	101	4.35	.40	3.24	.04	2<3
	31-40	97	4.32	.47			
	41 ve üstü	33	4.57	.61			
İnsani Duyarlılık	30 yaş ve altı	101	4.77	.32	.368	.69	Fark yok
	31-40	97	4.73	.39			
	41 ve üstü	33	4.78	.59			
Mesleki Yükümlülük	30 yaş ve altı	101	4.35	.42	3.56	.03	1<3
	31-40	97	4.37	.48			
	41 ve üstü	33	4.59	.51			
Ahlaki Düşünce	30 yaş ve altı	101	4.10	.40	.54	.58	Fark yok
	31-40	97	4.07	.51			
	41 ve üstü	33	4.00	.64			

Tablo 6’da yaş değişkenine göre “erdemlilik” ve “mesleki yükümlülük” alt boyutları açısından anlamlı bir farklılık görülmektedir. Erdemlilik alt boyutundaki anlamlı farklılık, 31-40 yaş ile 41 ve üzeri yaştaki öğretmenlerin bu boyuttan aldıkları puanların ortalamaları arasındaki farktan kaynaklanmaktadır [$F_{(2-231)} = 3.24$, $p<.05$]. “Mesleki yükümlülük” boyutunda ise anlamlı farklılık, 30 yaş altı ile 41 yaş ve üzerinde olanlar arasındadır [$F_{(2-231)} = 3.56$, $p<.05$]. Her iki boyutta da yaş ilerledikçe öğretmenlerin etik davranışları daha fazla önemsedikleri söylenebilir.

Branş değişkenine göre, etik davranış alt boyut puanlarında anlamlı bir farklılık olup olmadığı da test edilmiş ve sonuçlar Tablo 7’de sunulmuştur. Tablo 7 incelendiğinde; branş değişkenine göre “görev bilinci” [$F_{(2-231)} = 4.14$, $p<.05$] ve “erdemlilik” [$F_{(2-231)} = 6.95$, $p<.01$] alt boyutlarında anlamlı farklılık görülmüştür. “Görev bilinci” alt boyutunda matematik-fen bilgisi öğretmenlerinin türkçe-sosyal bilgiler öğretmenlerine göre, bu alt boyutlara ilişkin etik davranışları daha az benimsedikleri söylenebilir. “Erdemlilik” alt boyutunda da, matematik-fen bilgisi öğretmenlerinin hem türkçe-sosyal bilgiler hem de diğer branş öğretmenlerine göre “erdemlilik” alt boyutundaki davranışları daha az önemsedikleri düşünülebilir.

Tablo 7. Branş değişkenine göre etik davranış alt boyutlarına ilişkin tek yönlü ANOVA ve Scheffe sonuçları

	Branş	N	\bar{x}	ss	F	p	Fark
Görev Bilinci	Türkçe-Sosyal Bilgiler	84	4.50	.42	4.14	.02	1>2
	Matematik-Fen Bilgisi	69	4.30	.51			
	Diğer (y.dil, güzel san., din.)	78	4.48	.46			
Erdemlilik	Türkçe-Sosyal Bilgiler	84	4.47	.48	6.95	.001	2<1 2<3
	Matematik-Fen Bilgisi	69	4.20	.53			
	Diğer (y.dil, güzel san., din.)	78	4.43	.43			
İnsani Duyarlılık	Türkçe-Sosyal Bilgiler	84	4.77	.33	1.97	.82	Fark yok
	Matematik-Fen Bilgisi	69	4.74	.48			
	Diğer (y.dil, güzel san., din.)	78	4.75	.37			
Mesleki Yükümlülük	Türkçe-Sosyal Bilgiler	84	4.42	.50	.56	.57	Fark yok
	Matematik-Fen Bilgisi	69	4.42	.43			
	Diğer (y.dil, güzel san., din.)	78	4.35	.49			
Ahlaki Düşünce	Türkçe-Sosyal Bilgiler	84	4.12	.42	1.18	.31	Fark yok
	Matematik-Fen Bilgisi	69	4.01	.49			
	Diğer (y.dil, güzel san.,din.)	78	4.09	.40			

Tablo 8. Mesleki deneyim değişkenine göre etik davranış alt boyutları için ANOVA sonuçları

Faktörler	Mesleki Deneyim	N	\bar{x}	ss	F	p	Fark
Görev Bilinci	1-5	54	4.46	.47	2.20	.31	Fark yok
	6-10	79	4.38	.48			
	11-20	68	4.51	.35			
	21 ve üzeri	30	4.35	.62			
Erdemlilik	1-5	54	4.37	.41	1.05	.37	Fark yok
	6-10	79	4.30	.52			
	11-20	68	4.44	.44			
	21 ve üzeri	30	4.65	.65			
İnsani Duyarlılık	1-5	54	4.73	.41	.84	.47	Fark yok
	6-10	79	4.74	.52			
	11-20	68	4.82	.44			
	21 ve üzeri	30	4.71	.65			
Mesleki Yükümlülük	1-5	54	4.38	.51	2.62	.052	Fark yok
	6-10	79	4.30	.45			
	21 ve üzeri	30	4.52	.42			
Ahlaki Düşünce	1-5	54	4.13	.47	.55	.65	Fark yok
	6-10	79	4.06	.51			
	11-20	68	4.08	.42			
	21 ve üzeri	30	4.00	.60			

Tablo 8'e göre; mesleki deneyim değişkeni açısından öğretmenlerin etik davranış alt boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

Tablo 9. Mezuniyet durumu değişkenine göre etik davranış alt boyutları için Kruskal Wallis H-Testi ve Mann Whitney- U Testi sonuçları

Faktörler	Mezuniyet Durumları	N	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p	Anlamlı Fark
Görev Bilinci	Ön lisans	12	109.54	2			
	Lisans	190	11.63		.66	.72	Fark yok
	Lisans üstü (tezsiz)	29	105.60				
Erdemlilik	Ön lisans	12	115.71	2			
	Lisans	190	114.14		1.15	.56	Fark yok
	Lisans üstü (tezsiz)	29	128.31				
İnsani Duyarlılık	Ön lisans	12	65.71	2			U=108.00
	Lisans	190	121.12		10.55	.005	Z=-1.98
	Lisans üstü (tezsiz)	29	103.26				1<3
Mesleki Yükümlülük	Ön lisans	12	116.46	2			
	Lisans	190	117.37		.65	.47	Fark yok
Ahlaki Düşünce	Lisans üstü (tezsiz)	29	106.81				
	Ön lisans	12	116.46	2			
	Lisans	190	117.37		2.03	.36	Fark yok
	Lisans üstü (tezsiz)	29	106.81				

Tablo 9'da etik davranış alt boyutlarının öğretmenlerin mezuniyet durumu değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği Kruskal Wallis H-Testi ile sınanmış ve "insani duyarlılık" alt boyutunda anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür ($X^2=10.55$, $sd:2$, $p<.01$). Ancak Mann Whitney U testine göre, anlamlı farklılık sadece ön lisans ve yüksek lisans (tezsiz) grubunun ortalamaları arasındadır ($U=108.00$, $Z=-1.98$, $p<.05$). Bu farklılaşma, yüksek lisans yapan grubun lehinedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırma sonuçlarına göre; geliştirilen ölçek çerçevesinde öğretmenlerin sahip olduğu etik davranışlar "görev bilinci, erdemlilik, insani duyarlılık, mesleki yükümlülük ve ahlaki düşünce" alt boyutları altında toplanmıştır. Kayıkcı ve Uygur'un (2010) yaptığı nitel bir araştırmanın sonuçlarına göre; öğretmenler etik ilke olarak en fazla "adalet, hoşgörü, saygı ve sorumluluk" boyutlarını öne çıkarmışlardır. Smith ve Goldblatt (2006) da öğretmenler üzerinde yaptıkları nitel bir çalışmada öğretmenlerin etik olarak öne çıkardıkları uyulması gereken davranışları "özerklik, özgünlük (authenticity), sorumluluk, adanmışlık, sosyal adalet, profesyonellik, dürüstlük, saygı ve güven" olarak belirlemişlerdir. Bu çalışmada geliştirilen ölçeğin madde içerikleri incelendiğinde faktörlerin isimleri farklı olmakla birlikte adı geçen araştırmalardaki etik davranış özellikleri ile kısmen örtüştüğü söylenebilir.

Öğretmenlerin en fazla değer yükledikleri boyut, "insani duyarlılık" ($\bar{X}=4.75$) boyutudur. Etik insani duyarlılığın temelinde "toplum" fikri vardır. Bir insanın karakteri toplumdan ayrı gelişemez. İnsanlar büyüdükçe ve olgunlaştıkça kişilikleri toplumun değer verdiği özelliklerden, toplumda kabul gören kişilik özelliklerinden ve toplumların geleneksel olarak ortaya koyduğu söylemlerden büyük ölçüde etkilenir. Burada insan olmanın temel özelliklerinden birisi olan bu yaklaşım, toplum farkı gözetmeksizin insani özelliklere ve istedikleri karakter tiplerine dikkat edilmesini sağlar (Valesquez, Andre, Shanks, & Meyer, 1988). Bu bağlamda, öğretmenlerin "insani duyarlılık" boyutunu öne çıkarmalarının toplumun genel beklentilerine uygun olduğu söylenebilir.

"Ahlaki düşünce" alt boyutu öğretmenlerin göreceli olarak en az önemsedikleri boyut olarak görülmektedir. Bu durum, kişilerin düşünce ve eylemlerinin her zaman birbiriyle uyumlu olmamasının ve eyleme geçme aşamasında daha çok toplumsal beklentilere uygun davranmak zorunda kalınmasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Nitekim öğretmenler, bu boyutta sadece "haksızlığın düzeltilmesi için öğrencilerimin çaba göstermelerini isterim." ifadesine en düşük puanı vermişlerdir ($\bar{X}=2.88$). Bu madde bireyci bir ahlak anlayışını yansıtmakla birlikte, elde edilen bulgu öğretmenlerin toplumcu ahlak anlayışına

uygun bir görüşü benimsediklerini düşündürmektedir. Bu noktada, kişisel çabadan ziyade toplumsal yaşayışın gerektirdiği pek çok faktörün baskı unsuru olarak insan davranışlarını yönlendirdiğini düşünebiliriz. Bununla birlikte öğretmenler ahlaki düşünce boyutundaki diğer maddelere daha yüksek puanlar vermişlerdir. Kağıtçıbaşı (2010) 'na göre, kültürün benlik algısı ve kişi algılamaları üzerindeki etkileri kaçınılmazdır. Benliğin nasıl algılandığı da ahlaki düşünme üzerinde etkilidir. Doğu toplumunda toplulukçu bir kültür hakimken Amerikan toplumunda bireyci bir anlayış sözkonusudur. Dolayısıyla bir geçiş toplumu olarak değerlendirildiğinde, Türk kültürünün toplulukçu ve bireyci kültürün özelliklerini bir arada sergilemesi nedeniyle öğretmenlerin ahlaki düşünce boyutundaki davranışlara verdikleri yanıtlar madde bazında değişkenlik göstermiş olabilir.

Araştırmada öğretmenlerin etik davranışları bağımsız değişkenler açısından incelendiğinde; cinsiyet değişkenine göre "ahlaki düşünce" boyutunda kadınlar ve erkekler arasında kadınların lehine farklılık görülmektedir. Pelit ve Güçer'in (2006) yaptığı araştırmada da kadınların erkeklere göre etik davranışlara uyma konusunda daha hassas davrandıkları ortaya konulmuştur. İletişim yeteneği, doğru kullanılan duygusal zeka, sabırlı, şefkatli ve empatik olmak, duyu organlarından azami derecede faydalanabilmek, kendini ifade edebilme, çözüm üretebilme yeteneği, çatışma yöneticiliği, yaratıcılık, organize etme, zaman yönetimi, vb. gibi doğuştan getirilen ve/veya annelik rolünün etkisiyle yoğunlaşan duygu ve düşünceler davranışa yansiyarak (Yelkikalan, 2006) kadın öğretmenlerin "ahlaki düşünce" boyutu ile ilgili davranışlarının erkeklerden daha yüksek çıkmasının doğal bir sonucu olarak görülebilir.

Yaş değişkeni açısından "erdemlilik" ve "mesleki yükümlülük" alt boyutlarında yaş arttıkça öğretmenlerin mesleği benimseme ve yükümlülükleri yerine getirme davranışlarının arttığı görülmektedir. Celep ve diğerlerinin (2004) yaptığı bir araştırmada da yaş faktörünün genel olarak iş etiğini etkilediği yönünde bir bulguya ulaşılmıştır. Dolayısıyla, meslekte yaş ilerledikçe, "mesleki ilke ve kurallara uygun davranma, mesleği insanlara hizmet aracı olarak görme" gibi "mesleki yükümlülük" alt boyutunu temsil eden davranışlara yatkınlığın arttığı söylenebilir. Toprakçı, Bozpolat ve Burdur'un (2010), Celep ve diğerlerinin (2004), Şişman ve Aca'nın (2003) yaptığı çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu durum, mesleki sosyalleşme ile açıklanabilir. Bir sosyalleşme biçimi olarak "mesleki sosyalleşme" sadece mesleğin icrası ile ilgili bilgi, beceri ve rollerin kazanılması ile sınırlı olmayıp, meslekten kaynaklanan; hayatın her alanını ilgilendiren, kuşatan norm ve değerlerin kazanılması, meslek etrafında görüntülenen bir meslek alt kültürünün oluşturulmasıdır (Pavalko, 1971, Akt: Toprakçı ve diğerleri, 2010). Diğer taraftan; erdemlilik boyutu açısından baktığımızda Güler (2010) de erdemli olmanın öğretmende bir model olarak bulunması gereken önemli bir değer olduğunu ifade etmektedir.

Branş değişkenine göre; öğretmenlerin "görev bilinci" ve "erdemlilik" etik davranış alt boyutlarında anlamlı bir farklılık görülmektedir. Matematik- fen bilgisi öğretmenleri, türkçe-sosyal bilgiler ve diğer branş öğretmenlerine göre bu alt boyutlara daha az değer yüklemişlerdir. Bu bulgu, bu branş öğretmenlerinin özel ders verme imkanlarının daha fazla olması ile açıklanabilir. Pelit ve Güçer'in (2006) yaptığı bir araştırmada öğretmen adayları öğretmenlik mesleği ile ilgili etik olmayan davranışları tasvip etmemekle birlikte, "özel ders verme" boyutunu tasvip edilen bir davranış olarak görmektedirler. Gözütok'un (1999) yaptığı araştırmada da öğretmenler "özel ders vermeyi" orta düzeyde etik olmayan bir davranış olarak algılamaktadırlar. Türkçe- sosyal bilgiler öğretmenlerinin, matematik- fen bilgisi öğretmenlerine göre her iki boyutta da daha yüksek puan almaları mesleklerinin bir gereği olarak, iletişime daha açık olma ve sosyal yönden daha aktif rol alma eğilimlerinin yüksek olmasına bağlanabilir.

Mesleki deneyim değişkenine göre öğretmenlerin etik davranış alt boyutlarında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Bu bulgu, etik davranışların mesleki deneyimden ziyade bir bütün olarak kişisel olgunlaşmaya ulaşma ile ilintili olduğunu düşündürmektedir.

Bulgularda mezuniyet durumu değişkenine göre etik davranış alt boyutlarından sadece "insani duyarlılık" alt boyutunda anlamlı bir farklılığın olduğu dikkati çekmektedir. Bu farklılaşma ön lisans ve yüksek lisans mezunu olan öğretmenler arasında olup yüksek lisans yapan grubun lehinedir. Elde edilen bu bulguya göre; eğitim düzeyi yüksek olan öğretmenlerin "insani duyarlılık" boyutunu daha çok önemsemeleri beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak; bu araştırma bulgularına dayanarak öğretmenlerin meslek etiği ile ilgili ilke ve davranışlara duyarlı oldukları söylenebilir. Öğretmenlerde etik bilincin yerleşmesine yol açacak iş ortamının

oluşturulmasının, öğretmenlerin mesleki anlamda mesleğe bağlılık ve duyarlılık kazanmaları açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bunu başarmak için öncelikle etik kavramı üzerinde ortak bir anlayışın geliştirilmesi gerekir. Öğretmen adaylarının öğretmen yetiştiren kurumlarda etik değerleri öne çıkaracak şekilde yetişmeleri sağlanmalıdır. Branş farkı gözetmeksizin tüm öğretmenlere hizmet içi eğitim yapılarak etik bilincin yerleşmesinin sağlanması, deneyimli öğretmenlerin işe başlayan öğretmenlere bu konuda mentörlük etmeleri mesleğin toplumdaki saygınlığını artıracak etkinlikler olarak önerilebilir.

Bu araştırma sonuçlarının genellenebilmesi için daha geniş örneklem grupları üzerinde çalışılması gerekmektedir. Etik çok geniş kapsamlı bir konu olduğundan bu tür çalışmaların odak grup görüşmesi gibi nitel araştırma yöntemleriyle de desteklenmesinde fayda vardır.

Kaynaklar

- Akarsu, B. (1979). *Felsefe sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aras, G. (2002). Başlıca tartışma konuları: Etik kavramı ve iş etiği konusunda gelişmeler. *İş etiği eski sorunlar, yeni yaklaşımlar: Ekonomi Forumu* içinde (s. 25-50), Güler Aras (Edit.), İstanbul: Friedrich Ebert Stiftung.
- Aslan, A. E. ; Çelebi, N. ; Akdağ, B. ; Yüksel, M. ; Canel, N. ; İmamoğlu, S. & Dünder, S. (2009). A Study on professional ethic perceptions of teachers and school principals. *European Journal of Educational Studies*. 1(3), 145- 173.
- Association of American Educators (AAE). (2011). *Code of ethics for educators...* Retrived May 10, 2011, from aateachers.org/index.php/about-us/aae-code-of-ethics.
- Aydın, P. İ. (2001). *Yönetmelik ve örgütsel etik*. 2. Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Bolay, S. H. (1997). *Felsefe*. İstanbul: Yuva Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veriler analizi el kitabı*. 10. Baskı, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Carr, D. (2006). Professional and personal values and virtue in teaching. *Oxford Review of Education*, 32 (2), 171-183.
- Carrell, M. R.; Jennigs, D. F. & Hearvin, C. (1997). *Fundamentals of organizational behavior*. New Jersey: Prentice Hall. Inc.
- Celep, C.; Doyuran, Ş.; Sarıdede, U. & Değirmenci, T. (2004). Eğitim örgütlerinde çok boyutlu iş etiği ve örgütsel adanmışlık. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı. Elektronik Bildiri Kitabı (6-9 Temmuz 2004)*. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Celep, C. & Çetin, B. (2005). Teachers' perception about the behaviours of school leaders with regard to knowledge management", *International Journal of Educational Management*, 19 (2), 102-117.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Charlesworth, M. J. (1993). *Bioethics in a liberal society*. University of Cambridge. UK. (s. 30-41). Retrived August 10, 2011, from www.questia.com/googleScholar.qst?docId=25190292.
- Chen, Yen-Hsin (2005). Incommensurable values in professional ethics and teaching practical wisdom in teachers' judgement. *34th Annual Pesa Conference*. Retrived November 17, 2005, from www.pesa.org.au/.../PESA%20Conference%.
- Çevikbaş, R. (2006). Yönetimde etik ve yozlaşma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20 (1), 265-287.
- Çileli, M. (1991). *Ahlak psikolojisi ve eğitimi*. Ankara: V Yayınları.
- Dağlı, A. & Akyıldız, S. (2009). İlköğretim öğretmenlerinin görüşlerine göre ilköğretim denetmenlerinin etik davranışları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 27-38.
- Delius, H. (1997). *Günümüzde felsefe disiplinleri. Etik*. (Çev. Doğan Özlem). İstanbul: Ara Yayıncılık.

- Goodlad, J. (1992). Moral dimensions of schooling and teacher education. *Journal of Moral Education*. 21(21), 87-97.
- Gözütok, D. (1999). Teachers' ethical behavior. *The Third International Conference on Teacher Education. Almost 2000: Crises and challenge in theacher education (June 27- July 1 1999)*, (p. 83-99), İsrail: Beit Berl Collage.
- Gülenç, K. (2006). "Etik". Kavramsal bir değerlendirme. *Felsefe Ekibi Dergisi*, 1(5). http://www.felsefeekibi.com/dergi5/s5_y1.html adresinden 10.02.2010 tarihinde edinilmiştir.
- Güler, A. (2010). Eğitim denetiminde etik sorunsalı. *İkinci Uluslararası katılımlı eğitim denetimi kongresi bildiriler kitabı* (Editör: T. Karaköse, K. Yılmaz, Y. Altinkurt). (23-25 Haziran 2010), Kütahya, 66-71.
- Haydon, G. (1997). *Teaching about values: A new approach*. London: Cassell, 44-46.
- Haynes, F. (1998). *Eğitimde etik*. (Çev. S. Kunt Akbaş). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi (Kültürel psikoloji)*. 1. Basım. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma teknikleri*. Ankara: Nobel Basın Yayım Dağıtım.
- Kayıkçı, K. & Uygur, Ö. (2010). İlköğretim okullarının denetimde mesleki etik. T. Karaköse; K. Yılmaz; Y. Altinkurt (Edit.), *2. Uluslararası Katılımlı Eğitim Denetimi Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 289-299). 23-25 Haziran 2010, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.
- Kuçuradi, İ. (2008). *Etik/Ethic*. Ankara: Meteksan.
- Luthans, F.; Hodgetts, R, M. & Thompson, K, R. (1987). *Social issue, in business: Strategic and public policy perspectives*. Fifth edition. New York: Macmillan Publishing Company, 95-110.
- Pelit E. & Güçer, E. (2006). Ticaret ve turizm meslek dersi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği ile ilgili etik olmayan davranışlara ve öğretmenleri etik dışı davranışlara yönelten faktörlere ilişkin algılamaları. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 95-119.
- Resmi Gazete. (2005, Nisan, 13). *Kamu görevlileri etik davranış ilkeleri ile başvuru usul ve esasları hakkında yönetmelik*. No: 25785. www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/23127.html adresinden 10. 07. 2011 tarihinde edinilmiştir.
- Sakin, A. (2007). *Okul öncesi öğretmenlerin mesleki etik davranışları hakkındaki görüşleri ile ahlaki yargı düzeyleri ve öğretmenlik tutumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı.
- Smith, D. & Goldblatt, P. (2006). *Ethics and the teaching profession-ISAAT*. Retrived November 17, 2011 from www.isaat.org/...
- Socket, H. (1993). *The moral base for teacher professionalism*. NY: Teachers College Press.
- Starratt, R. J. (2004). *Ethical leadership*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Şahan, G. (2007). Öğretmenlik etik andı. E. Erginer (Edit.), *16. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Kitabı* içinde (s.379-382). 5-7 Eylül 2007, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Tansal, S. (2002). Etik değerler evrensel yaklaşım. *Sermaye Piyasasında Mesleki / Etik Kurallar ve Yatırımcı Hakları Paneli Konuşması*. <http://www.tspakb.org.tr/paneller/etik/stansal.htm> adresinden 2 Ağustos 2008 tarihinde edinilmiştir.
- Tavşancıl, E. & Keser, H. (2001). "İnternete yönelik likert tipi bir tutum örneğinin geliştirilmesi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 34 (1-2), 45-61.
- Toprakçı, E; Bozpolat, E. & Buldur, S. (2010). Öğretmen davranışlarının kamu meslek etiği ilkelerine uygunluğu. *e- International Journal of Educational Research*. 1(2), 35-50.
- Türkiye Yükseköğretim Stratejisi Dökümanı. (2006). *Taslak Rapor*. eua.cu.edu.tr/files/turkiyeninyuksekogretimstratejisi.pdf - adresinden 12 Mart 2011 tarihinde edinilmiştir.

- Uğurlu, C. T. (2008). Lise son sınıf öğrencilerinin öğretmenlerinin etik davranışlarına ilişkin algıları. *Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 16(2), 367-378, www.kefdergi.com adresinden 31.12.2010 tarihinde edinilmiştir.
- Valesquez, M. ; Andre, C. , Shanks, T. S. J. & Meyer, M. J. (1988). *Ethics and virtue*. Retrived August 8, 2011, from <http://www.scu.edu/ethic/practicing/decision/ethicsandvirtue.html>.
- Voltan-Acar, N. , Yıldırım, I. V. & Ergene, T. (1996). Bireylerin dindarlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 45-46.
- Yayla, A. (2005). Eğitim kavramının etik açıdan analizi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2 (1), <http://efdergi.yyu.edu.tr>. adresinden 12 Nisan 2009 tarihinde elde edilmiştir.
- Yelkikalan, N. (2006). Başarılı girişimcilikte cinsiyetin rolü: Kadın ve girişimciler. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1 (1), 45-55.
- Yetişken, H. (2005). Meslek normlarının etik imkân ve sınırları. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1), 73-78. www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr adresinden 8.10.2010 tarihinde edinilmiştir.
- Yılmaz, E. (2005). Etik liderlik ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması, XIV. *Eğitim Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı*, (ss.808-814), Denizli: Pamukkale Üniversitesi.